

ԱՆԺԵԼԱ ՄՆԱՅԱԿԱՆՅԱՆ

ՀՀ ՊՆ կադրերի և ռազմական կրթության 1-ին կարգի մասնագետ,
ՔՀԾ 1-ին դասի կրտսեր ծառայող
ԵՊՀ միջազգային հարաբերությունների ամբիոնի, միջազգային
հարաբերությունների բաժնի, միջազգային հարաբերությունների և
դիվանագիտության ամբիոնի մագիստրոս

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՆԻ ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՍՏԱՌՈՏ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանի հարաբերությունները Իրանի հետ կարևորվում են տարածաշրջանում քաղաքական և տնտեսական կայունության պահպանման առումով: Տնտեսական, ռազմական, մշակութային մեծ ներուժ ունեցող Իրանը կարևոր դերակատարներից է տարածաշրջանում ռազմաքաղաքական իրադրության ձևավորման գործում: Հայաստանը կարևորում է Իրանի ներգրավվածությունը Հարավային Կովկասի հիմնախնդիրների լուծման գործում և այն դիտում է որպես Հարավային Կովկասում կայունության պահպանման գործոններից մեկը: Իրանը, լինելով Լեռնային Ղարաբաղին սահմանակից պետություն, Ղարաբաղյան հիմնախնդրի լուծման գործընթացում վարում է հավասարակշռված քաղաքականություն: Իրանում հայկական համայնքի նկատմամբ ձևավորված դրական վերաբերմունքը հավելյալ նպաստավոր պայման է ստեղծում հայ-իրանական միջպետական հարաբերությունների զարգացման համար: Գտնվելով քրիստոնեական և իսլամական քաղաքակրթությունների սահմանագծում՝ Հայաստանը կարող է դերակատարություն ունենալ Իրան-Արևմուտք լարվածության մեղմացման առումով՝ տալով քաղաքակրթությունների երկխոսության և համակեցության օրինակ:

Հիմնաբառեր- համագործակցություն, ռազմաքաղաքական, միջուկային ծրագիր, պատժամիջոց, համայնք, Ղարաբաղյան հակամարտություն, հուշագիր, Պաշտպանության նախարարություն, ռմբակոծում, տեղեկատվություն, տրանսպորտային շրջափակում:

Հայաստանի Հանրապետության (այսուհետև՝ Հայաստան) անկախացումից հետո Իրանի Իսլամական Հանրապետության (այսուհետև՝ Իրան) հետ աստիճանաբար սկսեցին հաստատվել սերտ բարիդրացիական հարաբերություններ բոլոր բնագավառներում: Արդյունավետ համագործակցություն ծավալվեց էներգետիկայի, տրանսպորտի, բնապահպանության, առողջապահության, գյուղատնտեսության, գիտության, կրթության, մշակույթի բնագավառներում, ինչպես նաև միջմարզային գործակցության ոլորտում: Սկսեցին կյանքի կոչվել ռազմավարական բնույթի նախագծեր: 1991 թվականի դեկտեմբերի 25-ին Իրանը պաշտոնապես ճանաչեց Հայաստանի անկախությունը: 1992 թվականի փետրվարի 9-ին Թեհրանում Հայաստանի և Իրանի միջև ստորագրվեց հռչակագիր դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատելու մասին. նույն օրը Իրանի և Հայաստանի միջև հռչակագիր ստորագրվեց հարաբերությունների սկզբունքների և նպատակների մասին, որով կողմերը հաստատում էին բարիդրացիական հարաբերություններ հաստատելու իրենց մտադրությունը: 1992 թվականի ապրիլին Երևանում հիմնվեց Իրանի դեսպանատունը, իսկ նույն թվականի դեկտեմ-

բերին Թեհրանում՝ Հայաստանի դեսպանատունը: Դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատելուց ի վեր Հայաստանի և Իրանի միջև կնքվել է ավելի քան 70 փաստաթուղթ, Հայաստանից ավելի քան 60 պաշտոնական այց է կատարվել Իրան, իսկ Իրանից՝ ավելի քան 20:՝ Հայաստանի անվտանգության համակարգում քաղաքական, տնտեսական և հաղորդակցային տեսանկյունից կարևոր նշանակություն է տրվում Իրանի հետ համագործակցությանը²: Իր հերթին Իրանը Հարավ կովկասյան տարածաշրջանում վարած քաղաքականությունում կարևոր նշանակություն է տալիս Հայաստանի հետ հարաբերություններին³:

Հայ-Իրանական փոխշահավետ համագործակցությունը, որը վերջին տարիներին հաճախ բնութագրվում է որպես ռազմավարական, պայմանավորված է մի շարք գործոններով: Թեև պատմականորեն առկա էին որոշակի խնդիրներ, 1990-ականների սկզբին ստեղծված աշխարհաքաղաքական իրավիճակը թելադրեց Հայ-Իրանական մերձեցում: Այդ մերձեցմանը մեծապես նպաստեց Կովկասի և Մերձավոր Արևելքի տարածաշրջանում մեծ պետությունների շահերի բախումը և նրանց վարած քաղաքականությունը, Հարավային

www.journal.lawinstitute.am

Կովկասում ուժերի նոր հարաբերակցության ձևավորումը, թուրքական գործոնը, Իրանի ներքին զարգացումները, որոնք կարող էին հանգեցնել այդ երկրի քաղաքական ուղեգծի փոփոխմանը, Իրանի հարցում Ռուսաստանի Դաշնության, Ամերկայի Միացյալ Նահանգների, Եվրամիության և Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության հավանական համաձայնությունը և ձեռնարկվելիք քայլերը: Իրանի նկատմամբ Հայաստանի անվտանգության ռազմավարության դրույթների մշակման ժամանակ հարկ է մշտապես ուշադրության կենտրոնում պահել այն հանգամանքը, որ Հայ-Իրանական հարաբերությունների վրա ազդում են Հայաստանի հարաբերությունները այլ պետությունների, առաջին հերթին՝ Թուրքիայի, Ռուսաստանի Դաշնության և Ամերկայի Միացյալ Նահանգների հետ, և դրանց հավանական զարգացումները: Հայ-Իրանական հարաբերություններում առանձնահատուկ դեր է խաղում ադրբեջանական գործոնը, որը Իրանը դիտում է, որպես ավելի համապարփակ՝ թյուրքական գործոնի բաղկացուցիչ մաս, իր տարածքային ամբողջականության և ներքին կայունության պահպանման համար որոշակի սպառնալիք պարունակող գործոն⁴:

1990-ականներին ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո Կովկասի և Միջին Ասիայի տարածաշրջանում ստեղծվեց քաղաքական վակուում, որը Թուրքիան և Իրանը ձգտում էին լրացնել՝ ներմուծելով զարգացման համապատասխան երկու՝ թուրքական և իրանական, մոդել: Իրանական՝ իսլամական, մոդելը Արևմուտքի համար ակնհայտ սպառնալիք էր, իսկ աշխարհիկ պետության թուրքական մոդելը ավելի գրավիչ էր, ինչով և պայմանավորված էր Արևմուտքի կողմից Թուրքիային ցուցաբերած ակտիվ աջակցությունը: 1979 թվականի իսլամական հեղափոխությունից հետո Իրանը իր արտաքին քաղաքականության մեջ որդեգրեց իսլամական հեղափոխության, արտահանման քաղաքականությունը, ինչը մեծ վտանգ էր ներկայացնում Արևմուտքի և Ռուսաստանի Դաշնության համար: ԱՄՆ-ն և եվրոպական պետությունները այդ շրջանում քարոզում էին հետադիմական, արմատական Իրանի պատկերը և ճնշում գործադրում Կովկասյան և Միջինասիական նորանկախ պետությունների վրա՝ կոչ անելով զերծ մնալ Իրանի հետ կապերի խորացումից: Քրիստոնյա Հայաստանի հետ հարաբերությունները Իրանի համար Արևմուտքի քարոզչությանը հակազդելու լավագույն գործիքն էր: Իրանը բազմիցս շեշտել է, որ իր հարաբերությունները քրիստոնյա Հայաստանի հետ ավելի բարձր մակարդակում են գտնվում, քան մահմեդական՝ իսլամի նույն շիա դավանանքին պատկանող

Ադրբեջանի հետ հարաբերությունները: Հայաստանի համար Իրանի հետ հարաբերությունները նույնպես մեծ կարևորություն են ներկայացնում. դրանք, բացի տնտեսական և հաղորդակցային կապի սպահովումից, Հայաստանին թույլատրում են կանխել հայ-ադրբեջանական հակամարտությունը՝ որպես կրոնական՝ քրիստոնեական-մահմեդական պայքար ներկայացնելու՝ Ադրբեջանի փորձերը⁵: 1990-ականներին Իրանի համար Հայաստանի հետ հարաբերությունների խորացումը խթանելու մյուս պատճառը ուժեղացող թյուրքական կամ պանթյուրքական գործոնն էր: Իրանի տարածքային ամբողջականության դեմ ուղղված հիմնական սպառնալիքներից էին 1946 թվականին նրա հյուսիսում Խորհրդային Միության աջակցությամբ ստեղծված Հարավային Ադրբեջանի Հանրապետության վերականգնման գաղափարը և այդ նպատակով գործադրվող ջանքերը: Ադրբեջանի Հանրապետության անկախացումից և, հատկապես, Էլչիբեյի՝ իշխանության գալուց հետո Հարավային Ադրբեջանի հիմնահարցի բարձրացումը և միասնական մեծ թուրքական պետության ստեղծման գաղափարը մեծապես անհանգստացրին Իրանի ղեկավարությանը: Իրանը, Ղարաբաղյան հակամարտության սկզբնական փուլում աջակցելով Հայաստանին, ձգտում էր թուլացնել Ադրբեջանի Հանրապետությանը՝ նրա ուշադրությունը շեղելով Հարավային Ադրբեջանի խնդրից: Հայաստանի համար Թուրքիայի և Ադրբեջանի շրջափակման պայմաններում Իրանի հետ հարաբերությունները մեծ կարևորություն են ներկայացնում՝ հաղորդակցության և տնտեսական առումներով⁶: Այս երկու հանգամանքի կարևորությունը ակնհայտ դարձավ 2008 թվականին՝ ռուս-վրացական պատերազմի պատճառով Վրաստանով անցնող ճանապարհի փակման ժամանակ: Հայ-Իրանական հարաբերությունները Հարավային Կովկասում որոշակի հակակշիռ են ստեղծում թուրք-ադրբեջանական դաշինքին և հնարավորություն են ընձեռնում չեզոքացնել հակահայկական ջանքերը: Միաժամանակ Իրանի հետ տարբեր բնագավառներում համագործակցության հետագա զարգացման վրա ազդեցություն են գործում Իրան-ԱՄՆ-ԵՄ լարված հարաբերությունները և Իրանի Իսլամական Հանրապետության նկատմամբ կիրառվող պատժամիջոցները: Հաշվի առնելով Իրանի արմատական հակասությունները Թուրքիայի և Ադրբեջանի հետ՝ Իրանի հետ հարաբերությունները Հայաստանի համար կարևորվում են տարածաշրջանում ռազմաքաղաքական հավասարակշռության և կայունության պահպանման ընդհանուր ձգտմամբ :

Իրանը Լեռնային Ղարաբաղին ամենամոտ

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

գտնվող երկիրն է և հակամարտության հարցում միշտ ցուցաբերել է անկողմնակալ և հավասարակշռված դիրքորոշում՝ արժանանալով Ադրբեջանի պաշտոնական մեդադրանքներին⁸ : Ադրբեջանը բազմիցս ջանացել է Ղարաբաղյան հակամարտությունում Իրանին Հայաստանի դեմ տրամադրել և հակամարտությունը կրոնական լույսի ներքո ներկայացնել : Դա է վկայում 2016 թվականի ապրիլին՝ քառօրյա պատերազմի ընթացքում, Իրանի Արևելյան Ատրպատականի նահանգապետի տեղակալ Շաբեստարի հայտարարությունը և դրան հաջորդած ադրբեջանական լրատվամիջոցներով շահարկվող լուրը այն մասին, իբրև արցախյան ուժերի կողմից հրետակոծության հետևանքով Արևելյան Ատրպատականի նահանգի Վերին Կոլիբեզու գյուղում կան վիրավորներ և ավերածություն : Ադրբեջանի կողմից այս սադրանքը հաջողությամբ չպատկվեց : Ապրիլի 4-ին Հայաստանում Իրանի ռազմական կցորդը՝ զնդապետ Հոսեին Շեյխը հրավիրվեց Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության նախարարություն : Նրան ընդունեց Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության նախարարի առաջին տեղակալ Դավիթ Տոնոյանը : Հոսեին Շեյխը չհաստատեց վիրավորների առկայության մասին լուրը և հայտնեց, որ իրանական կողմը դիմել է ինչպես հայկական, այնպես էլ ադրբեջանական կողմին՝ առավելագույն ուշադրություն ցուցաբերել նման կարգի պատահարները բացառելու համար : Հայկական կողմը իր կողմից հայտնեց, որ նշված գյուղը գտնվում է արցախյան ուժերի թիկունքում, և քիչ հավանական է արցախյան կողմից նրա հրետակոծումը : Հանդիպման ընթացքում նշվել է, որ այս փաստը ավելի շատ նման է սադրանքի և չի բխում արցախյան կողմի շահերից : Հանդիպման ընթացքում պայմանավորվածություն է ձեռք բերվել շարունակել անմիջական շփումները՝ ապատեղեկատվության տարածումը բացառելու համար : Այդ համատեքստում Արցախյան պաշտպանական բանակը լրացուցիչ պետք է ուսումնասիրեր հրետակոծության փաստը և իրանական կողմին տեղեկացներ արդյունքների մասին : Այսպիսով, կարող ենք վստահորեն նշել, որ Ադրբեջանը մեծապես անհանգստացած է հայ-իրանական հարաբերությունների ներկայիս մակարդակով : Հաշվի առնելով Իրանի և Ադրբեջանի արմատական ռազմավարական անշրջելի հակասությունները՝ տեսանելի ապագայում Իրանը տարածաշրջանում Ադրբեջանի շահերի շրջափակման բնագավառում Հայաստանի ամենաիրատեսական դաշնակիցներից մեկը կարող է դառնալ⁹ :

Հայ-Իրանական համագործակցության զարգացումը խթանվում է նաև Հայաստանի ռազմավար-

րական դաշնակից Ռուսաստանի Դաշնության կողմից, քանի որ տարածաշրջանում ձևավորվել է Հայ-Ռուս-Իրանական ընդհանուր շահերի որոշակի միջավայր : Իրանի զինված ուժերում որոշակի խորհրդային ստանդարտների սպառազինության առկայությունը նախադրյալներ է ստեղծում նաև ռազմական համագործակցության իրական ծրագրերի մշակման համար : Հաշվի առնելով Իրանի զգալի ազդեցությունը իսլամական աշխարհում՝ Իրանի հետ ռազմաքաղաքական համագործակցությունը կարող է նպաստել նաև իսլամական աշխարհում Հայաստանի նկատմամբ բարենպաստ մթնոլորտի ձևավորմանը, ինչը, անշուշտ, մեծ հարված կարող է հասցնել Ադրբեջանի քարոզչությանը : Դեռևս պարզ չէ, թե հայ-իրանական հարաբերությունների վրա ինչ ազդեցություն կունենա 2016 թվականի օգոստոսի 8-ին Բաքվում կայացած Ռուսաստան-Իրան-Ադրբեջան նախագահների եռակողմ հանդիպումը : Նախնական խնդիրները, որոնք քննարկվել են հանդիպման ընթացքում, առնչվում են համագործակցության հաղորդակցման և տրանսպորտային ոլորտներում : Չի բացառվում, որ Ադրբեջանը կօգտագործի առիթը, և ինչպես Իրանի նախագահ Հասան Ռուսիանի հետ ունեցած հանդիպման ընթացքում, այնպես էլ Ռուսաստանի նախագահ Վլադիմիր Պուտինի հետ հանդիպմանը Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևը կվարի նույն հակահայկական քարոզչական քաղաքականությունը : Ըստ որոշ քաղաքագետների՝ Ռուսաստանը գործընթացի զարգացումը կարծես թողնում է ներքին հանգուցալուծման և կօգտագործի ապրիլյան իրադարձությունները տարածաշրջանում Եվրասիական Տնտեսական Միության ազդեցության մեծացման համար¹⁰ :

Անցած տարիների ընթացքում պաշտոնական Թեհրանի միջուկային ծրագրերի շուրջ սրվել էին Իրանի և միջազգային հանրության միջև հակասությունները : Եվրամիությունը սկզբնական շրջանում այդ հարցի վերաբերյալ համեմատաբար մեղմ դիրքորոշում ուներ, հետագայում քննարկում էր իրանական նավթի արտահանման վրա նոր սահմանափակումներ կիրառելու հարցը, ինչը համաձայնեցվել էր Եվրամիության հիմնական պետությունների հետ : Միաժամանակ, Եվրամիությունը կոչ էր արել ԱՄՆ-ին, Ռուսաստանի Դաշնությանը, Չինաստանին, Ճապոնիային և առաջատար տնտեսություններ ունեցող այլ պետություններին միանալ այդ սահմանափակումներին : Ռուսաստանը այդ նախաձեռնությանը դեմ էր արտահայտվել՝ հայտարարելով, որ նախաձեռնությունը կրում է քաղաքական բնույթ : Շարունակվում էին նաև իրանական-ամերիկյան և իրանական-իսրա-

յեյան լարված հարաբերությունները, իսկ Թեհրանում Մեծ Բրիտանիայի դեսպանատան վրա իրանցի ցուցարարների հարձակումներից հետո սրվել են նաև Իրանի և Մեծ Բրիտանիայի հարաբերությունները¹¹ :

Անհրաժեշտ է նշել, որ վերջին տարիների ընթացքում Իրանի միջուկային հարցերի ակտուալացման հետ կապված Իրանի ազգային անվտանգության բարձրագույն խորհրդի հեղինակությունը բավականին աճեց, և ներկայումս այդ խնդրի վերաբերյալ համաշխարհային համապատասխան կազմակերպությունների և այլ պետությունների հետ բանակցությունների վարման հիմնական գործառույթը երկրի ղեկավարությունը դրել է Իրանի ազգային անվտանգության բարձրագույն խորհրդի, այլ ոչ թե արտաքին գործերի նախարարության վրա¹² : Նշված խորհրդի կազմում են Իրանի գերագույն հոգևոր առաջնորդը՝ խորհրդի գլուխը, Իրանի նախագահը՝ խորհրդի նախագահը, գերագույն հոգևոր առաջնորդի երկու ներկայացուցիչները, պառլամենտի նախագահը, դատական իշխանության գլուխը, պաշտպանության նախարարը, զինված ուժերի գլխավոր շտաբի պետը, արտաքին գործերի նախարարը, ներքին գործերի նախարարը, տեղեկատվության նախարարը, պլանավորման և կառավարման կազմակերպման կոմիտեի նախագահը, ազգային անվտանգության բարձրագույն խորհրդի քարտուղարը: Կառուցվածքային առումով այդ կառույցի առանձնահատկությունն այն է, որ դրա շրջանակներում գործում են երկու առանձին ենթախորհուրդներ՝ անվտանգության խորհուրդը և պաշտպանական խորհուրդը¹³ :

Հայ-Իրանական ռազմական հարաբերությունների կարևոր միջոցառումներից կարելի է առանձնացնել այն, որ 2011 թվականի մայիսի 3-ին Հայաստանի նախկին պաշտպանության նախարար Սեյրան Օհանյանն ընդունել է Իրանի պաշտպանության և զինված ուժերի աջակցման նախարարի տեղակալ Ռեզա Մոզաֆարի Նիային՝ քննարկելով պաշտպանության ոլորտում հայ-իրանական համագործակցությանը առնչվող հարցեր: 2010 թվականի հուլիսի 17-18-ը պաշտոնական այցով Իրանում էր գտնվում Սեյրան Օհանյանի գլխավորած պատվիրակությունը: Այդ ընթացքում Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության նախարարը հանդիպել է Իրանի նախագահ Մահմուդ Ահմադինեժադի, պաշտպանության և զինված ուժերի աջակցման նախարար, բիրզադի գեներալ Ահմադի Վահիդիի, ազգային անվտանգության բարձրագույն խորհրդի քարտուղար Մայիդ Ջալիլիի և արտաքին գործերի նախարար Մանուչեհր Մոթթեհաբիի հետ: Հանդիպումների ընթաց-

քում քննարկվել են միջազգային և տարածաշրջանային անվտանգության ներկա վիճակը և հնարավոր զարգացումները, կարևորվել են առկա խնդիրների խաղաղ, բանակցային ճանապարհով կարգավորումը՝ համագործակցությունը, խաղաղությունը և կայունությունը համարելով կարևոր նախապայման տարածաշրջանի ժողովուրդների բարեկեցության և բարգավաճման համար: Երկու երկրների պաշտպանության նախարարները բարձր են գնահատել հայ-իրանական բարեկամական հարաբերությունները, գոհունակություն են հայտնել քաղաքական երկխոսության ներկա մակարդակից, ընդգծել են, որ մնան այցելությունները հնարավորություն են ստեղծում հայ-իրանական հարաբերություններին վերաբերող տարբեր խնդիրներ քննարկելու և փոխշահավետ լուծումներ գտնելու համար: Պաշտոնական բոլոր հանդիպումների ընթացքում կողմերը ընդգծել են, որ հազարամյակի պատմության ընթացքում հայ-իրանական համագործակցությունը նպաստում է տարածաշրջանում խաղաղության և կայունության ամրապնդմանը: Վերահաստատվել է երկու երկրների դիրքորոշումը այն հարցում, որ անվտանգության և կայունության միջավայրը տարածաշրջանում ապրող ժողովուրդների բարգավաճման և զարգացման ապահովման գրավականն է: Ընդգծվել է Իրանում հայկական համայնքի դերակատարությունը հայ-իրանական բարեկամության ամրապնդման գործում¹⁴ :

2013 թվականի օգոստոսի 4-ին աշխատանքային այցով Իրանում էր գտնվում Հայաստանի Նախագահ Սերժ Սարգսյանը, ով մասնակցեց Իրանի նորընտիր նախագահ Հասան Ռոհանիի երդմնակալության արարողությանը: Նախագահ Սերժ Սարգսյանը նույն օրը երեկոյան մասնակցել է Իրանի նախագահի անունից տրված պաշտոնական ընդունելությանը: Նախագահ Սերժ Սարգսյանը օգոստոսի 5-ին Թեհրանում հանդիպում է ունեցել Իրանի նորընտիր նախագահ Հասան Ռոհանիի հետ: Հանդիպման սկզբում Հասան Ռոհանին շնորհակալություն է հայտնել Սերժ Սարգսյանին հրավերը ընդունելու և երդմնակալությանը մասնակցելու համար: Երկու երկրների նախագահները հանդիպմանը քննարկել են ինչպես երկկողմ, այնպես էլ բազմակողմ հարցերի լայն շրջանակ: Ջրուցակիցները անդրադարձել են նաև տարածաշրջանային խնդիրներին, մասնավորապես Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության բանակցային գործընթացին : 2016 թվականի հունիսի 14-17-ը Հայաստանի պաշտպանության նախարարի նախկին տեղակալ Նյութատեխնիկական ապահովման դեպարտամենտի պետ Մովսես Հակոբյանի գլխավորած պատվիրակությունը աշխատանքային այցով գտն-

վում էր Իրանում: Այցի շրջանակներում հայկական պատվիրակությունը հանդիպել է Իրանի պաշտպանության և զինված ուժերի աջակցման նախարարության ԷԹՔԱ կազմակերպության գործադիր տնօրեն Մուհամմեդ Մեհդի Քարբալայիի հետ, այցելել ընկերության գործարաններ, խանութների ցանց և ծանոթացել արտադրվող ապրանքի տեսականուն: Մովսես Հակոբյանի գլխավորած պատվիրակությանը ընդունել է Իրանի պաշտպանության և զինված ուժերի աջակցման նախարար Հոսեյն Դեղհանը: Հանդիպման ընթացքում քննարկվել են պաշտպանության ոլորտում հայ-իրանական համագործակցության հեռանկարային զարգացմանն առնչվող հարցեր: Մի շարք ոլորտներում պայմանավորվածություններ են ձեռք բերվել համագործակցության զարգացման վերաբերյալ՝ ստորագրելով փոխըմբռնման հուշագիր¹⁶:

Թեհրանի հանդեպ միջազգային պատժամիջոցների չեղարկումից հետո Հայաստանը՝ որպես Իրանի դարավոր բարեկամ և հարևան պետություն, լայն հնարավորություններ ունի մի կողմից իր ուրույն դերակատարությունը ունենալու տարածաշրջանային զարգացումներում, մյուս կողմից՝ առավել զարգացնելու հայ-իրանական տնտեսական գործակցությունը: Այս հարցում համակարծիք են ինչպես հայ, այնպես էլ իրանցի պաշտոնյաները և փորձագետները: Հայաստանը ԵԱՏՄ-ի միակ երկիրն է, որը ցամաքային սահման ունի Իրանի հետ և պատրաստ է այդ սահմանը ծառայեցնելու Եվրոպայի և Ասիայի միջև կապ հաստատելուն: Իրանը Հայաստանի համար մեծ կարևորություն ներկայացնող տնտեսական գործընկեր է: Արժե նշել հայ-իրանական տնտեսական համագործակցության կարևոր ձեռքբերումներից մի քանիսը: 2007 թվականի մարտի 19-ին Հայաստանի և Իրանի նախագահների մասնակցությամբ տեղի ունեցավ զագատարի պաշտոնական բացման հանդիսավոր արարողությունը: Նույն օրը Հայաստանի և Իրանի կառավարությունների միջև ստորագրվեց Արաքս գետի վրա հիդրոէլեկտրակայաններ կառուցելու և շահագործելու մասին համաձայնագիրը: Հայ-իրանական էներգետիկ համագործակցության հեռանկարային ծրագրերից են հայ-իրանական բարձրավոլտ էլեկտրահաղորդման երրորդ գծի շինարարությունը և հայ-իրանական նավթամթերքի խողովակաշարի կառուցումը: 2007 թվականի հոկտեմբերի 26-ին տեղի ունեցավ Հայաստան-Իրան՝ Կապան-Մեղրի, ճանապարհի բացման արարողությունը: 2008 թվականի նոյեմբերի վերջին ավարտվեցին Իրան-Հայաստան գազատարի երկրորդ հատվածի շինարարական աշխատանքները: Համաձայն Հայաստանի վարած արտաքին ռազմական քաղա-

քականության՝ Հայաստանի պաշտպանության նախարարությունը բավականին ակտիվ շփումներ է իրականացնում Իրանի ռազմաքաղաքական ղեկավարության հետ: Հարաբերությունների աշխուժացման շահագրգիռ կողմի դերում հաճախ հանդես է գալիս Իրանը¹⁷: Հայ-իրանական ռազմական և ռազմաքաղաքական հարաբերություններում պարբերաբար զգալի տեղաշարժեր են արձանագրվում: Կազմակերպվում և անցկացվում են զինվորական տարբեր մակարդակների պատվիրակությունների փոխայցելություններ, որոնց ժամանակ հստակեցվում են հայ-իրանական ռազմական և ռազմաքաղաքական հարաբերությունների զարգացման հեռանկարները, տարածաշրջանային անվտանգության խնդիրների նկատմամբ երկու երկրների դիրքորոշումները: Հայ-իրանական ռազմական և ռազմաքաղաքական համագործակցության հնարավոր բոլոր շրջանակների լիարժեք բացահայտումը և գնահատումը հնարավորություն կտան հայ-իրանական ռազմաքաղաքական ղեկավարություններին առավել արդյունավետ գործունեություն ծավալել Իրանի հետ հարաբերություններում: Հայ-իրանական ռազմական և ռազմաքաղաքական հարաբերություններում անցած տարիներ ընթացքում նկատվել է էական ակտիվացում, այնուհանդերձ, Իրանի հետ լիարժեք ռազմական և ռազմաքաղաքական հարաբերությունների զարգացման համար առկա են որոշակի խոչընդոտներ: Իրանի տնտեսական և քաղաքական հարաբերություններում ադրբեջանցիների զգալի ազդեցությունը և կրոնական որոշ շրջանակներում ծայրահեղական գաղափարախոսությունը որոշակի վերապահումներ է առաջ բերում Իրանի կողմից, իսկ Հայաստանի կողմից՝ արտաքին ռազմական քաղաքականության առաջնահերթություններում ընդգրկված գործընկեր պետությունների հետ Իրանի բարդ հարաբերությունները և ռազմավարական հակասությունները:

¹ Տե՛ս www.mfa.am/hy/

² Տե՛ս «ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարություն»: «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդես հատուկ թողարկում, 2007թ., էջեր 41-42:

³ Տե՛ս «Հայ-իրանական հարաբերությունները ամուր և կայուն են» ԻԻՀ նախագահ: «Նովոստի Արմենիա» 22.10.2007թ. (<http://ar.newsarmenia.ru/arm1/20071022/4175612.html>):

⁴ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության Պաշտպանության նախարարության՝ Գ.Կանայանի անվան Ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտ «Ռազմավարական անվտանգային հետազոտություններ», Հատոր 2, Երևան 2014թ., էջ 89:

⁵ Տե՛ս Տիգրան Տոնիկի Քոչարյան. «Ազգային անվտանգության վերաբերյալ դասընթաց» Երևան 2013թ., էջ 177:

⁶ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության նախարարության՝ Գ.Կանայանի անվան Ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտ «Ռազմավարական անվտանգային հետազոտություններ», Հատոր 2, Երևան 2014թ., էջ 91:

⁷ Տե՛ս Акоюн В., Иран на Южном Кавказе: 3+3 против 3-3, Третий взгляд, 05.06.2003г, стр 39.

⁸ Տե՛ս John New House “Iraq, Iran and Turkey” Policy brief, World Security Institute, December 2002 page 7.

⁹ Տե՛ս Տիգրան Տոնիկի Քոչարյան. «Հայաստանի Հանրապետության ռազմական անվտանգության ապահովումը ազգային անվտանգության համատեքստում», Երևան 2012թ., էջ 334:

¹⁰ Տե՛ս Արմենյաբե: Հայկական լրատվական գործակալություն (<http://www.armenpress.am/arm/news/856388/alievy-putini-cv-rouhaniimot-araj-khani-ir-qarozchutyun.html>)

¹¹ Տե՛ս Мурадян И., “Региональная политика США и Великобритании, Турция-Иран-Южный Кавказ-Черное море,», Ер., АНТАРЕС, 2008, стр 127-130.

¹² Տե՛ս Розов А.А. О Высшем Совете национальной безопасности Ирана//Сайт Института Ближнего Востока, 2006г, стр 48.

¹³ Տե՛ս Տիգրան Տոնիկի Քոչարյան. «Հայաստանի Հանրապետության ռազմական անվտանգության ապահովումը ազգային անվտանգության համատեքստում», Երևան 2012թ., էջ 335:

¹⁴ Տե՛ս www.mil.am/old-1299195327/page/43

¹⁵ Տե՛ս www.president.am/hy/foreign-visits/item/2013/08/04/Working-visit-of-President-Serzh-Sargsyan-to-Iran

¹⁶ Տե՛ս «Հայ Զինվոր» շաբաթաթերթ #23(1143) (<http://www.hayzinvor.am>)

¹⁷ Տե՛ս Տիգրան Տոնիկի Քոչարյան. «Հայաստանի Հանրապետության ռազմական անվտանգության ապահովումը ազգային անվտանգության համատեքստում», Երևան 2012թ., էջ 336:

¹⁸ Տե՛ս Акоюн В.,Иран на Южном Кавказе:3+3 против 3-3, Третий взгляд, 05.06.2003г., стр 48.

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության նախարարության՝ Գ.Կանայանի անվան Ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտ. «Ռազմավարական անվտանգային հետազոտություններ», Հատոր 2, Երևան, 2014թ.:
2. ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարություն: «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդես, հատուկ թողարկում, 2007թ.:
3. «Հայ-իրանական հարաբերությունները ամուր և կայուն են» ԻԻՀ նախագահ: «Նովոստի Արմենիա» 22.10.2007թ. (<http://ar.newsarmenia.ru/arm1/20071022/4175612.html>):
4. Արմենյաբե: Հայկական լրատվական գործակալություն (<http://www.armenpress.am/arm/news/856388/alievy-putini-cv-rouhaniimot-araj-khani-ir-qarozchutyun.html>)
5. «Հայ Զինվոր» շաբաթաթերթ #23(1143) (<http://www.hayzinvor.am>)
6. Տիգրան Տոնիկի Քոչարյան. «Հայաստանի Հանրապետության ռազմական անվտանգության ապահովումը ազգային անվտանգության համատեքստում», Երևան, 2012թ.:
7. Տիգրան Տոնիկի Քոչարյան. «Ազգային անվտանգության վերաբերյալ» դասընթաց Երևան, 2013թ.:
8. Акоюн В., Иран на Южном Кавказе: 3+3 против 3-3, Третий взгляд, 05.06.2003г.
9. Мурадян И., “Региональная политика США и Великобритании, Турция-Иран-Южный Кавказ-Черное море, Ер., АНТАРЕС, 2008.
10. Розов А.А., О Высшем Совете национальной безопасности Ирана//Сайт Института Ближнего Востока 2006г.
11. John New House “Iraq, Iran and Turkey” Policy brief, World Security Institute, December 2002.
12. www.mfa.am
13. www.mil.am
14. www.president.am

Անջելա Մնատկանյան

Младший специалист управления кадров и военного образования МО РА,
младший служащий 1-ого класса.Магистр кафедры международных отношений и дипломатии,
отделения международных отношений,
факультета международных отношений ЕГУ

РЕЗЮМЕ

Армения-Иран: краткий анализ военных отношений

Отношения Армении с Исламской Республикой Иран важны с точки зрения сохранения в регионе политической стабильности. Обладающий большим экономическим, военным, культурным потенциалом Иран является одним из государств, играющих важную роль в формировании военно-политической обстановки в регионе. Армения придает важность вовлеченности Ирана в разрешение южнокавказских проблем, считая это обстоятельство как один из факторов сохранения стабильности на Южном Кавказе. Иран является государством, граничащим с Нагорным Карабахом, и в процессах по урегулированию Карабахской проблемы проводит сбалансированную политику. Кроме того, существующее в Иране традиционно благожелательное отношение к армянской общине создает дополнительные благоприятные условия для развития армяно-иранских межгосударственных отношений. Армения, находясь на линии соприкосновения христианского и мусульманского миров, может сыграть роль в смягчении напряженности в отношениях Иран-Запад, тем самым давая пример диалогов и сосуществования цивилизаций.

Ключевые слова: *содружество, военно-политический, ядерная программа, санкция, община, Карабахский конфликт, меморандум, Министерство обороны, бомбардировка, информирование, транспортная блокада.*

Anzhela Mnatsakanyan

First class junior serviceman of Personnel and Military Education
Department of the Ministry of Defence of the Republic of Armenia.Master of the Chair of International Relations and Diplomacy, Department of
International Relations, Faculty of International Relations of YSU.

SUMMARY

Armenia-Iran military relations in brief analysis

Armenia's relations with the Islamic Republic of Iran are important in terms of maintaining political and economic stability in the region. With its huge economic, military and cultural potential, Iran is one of the important players in the formation of the military-political situation in the region. Armenia attaches importance to the involvement of Iran in finding solutions to the problems of the South Caucasus and regards it as one of the factors for maintaining stability in the South Caucasus. Iran is a state that borders Nagorno-Karabakh and maintains a balanced policy in the process of resolving the Nagorno-Karabakh problem. Besides that, the traditionally existing positive attitude towards the Armenian community in Iran creates yet another favorable condition for the development of inter-state relations between Armenia and Iran. Standing on the crossroads of Christian and Islamic civilizations, Armenia can play a role in mitigating tensions between Iran and the West by demonstrating an example of co-existence and tolerance.

Keywords: *commonwealth, political-military, nuclear program, sanction, community, the Karabakh conflict, memorandum, Ministry of Defence, bombardment, informing, transport blockade.*